

Kaj ti one strašne tajne
Odat nam ne smeš?
Ili imaš preveč srca,
Ne češ da poveš?

Al zabadav nam je pitat,
Zgine pusta reč,
Senjom nam zakriješ oči,
Zmirimo se spec.

Najbolše je niš ne pitat,
Spat, pozabit vse.
To bi nam ti, moja nočka,
Štela reč, kaj ne?

Ali nam niso ti glasovi čisto domači? Mislim, da ga ni niti enega med nami, ki bi se bil zavedal, da smo si res tako blizu. Po taki poti naprej, in vprašanje ujedinenja bi bilo na mah rešeno brez vseh teorij in doktrin, z živo prakso. Samo, če bi ne bil to le slučajen estetski izprehod v preteklost, nego odločen korak v bodočnost.

Vrhovnik O „Poberinu“ in enakih starih slovenskih „bogovih“. V svojem zaslužnem, dasi malo znanem delcu „Listi nabožno slovstveni“ (Knjižnica Družbe sv. Cirila in Metoda. XIV. zvez. V Ljubljani 1902) piše Iv. Vrhovnik tam, kjer govori o Maksimiljanu Redeskiniju in drugih, ki so s pobožnimi pesmimi skušali izpodriniti „prazne, nanučne, folšpeissme“, sledeče: „Protireformacija ni samo izkušala odstraniti vse, kar je spominjalo na delovanje luteranskih krivoverskih oznanovalcev, nego je trebila hkrati tudi ostanke stare narodne vere, živeče v nekaterih narodnih običajih in pesmih. Tedaj je jela hirati stara slovenska junaška pesem. Kako hitro se je izgubljala, priča dejstvo, da že Valvasor ne ve ničesar o Ledi in Poberinu, starih slovenskih božanstvih, katerih je bila polna narodova duša še v začetku 17. stoletja (str. 40)“. — Odkod ima Vrhovnik ti dve, tako malo, ali skoro neznani „stari slovenski božanstvi“?

Duševni oče teh „božanstev“ je naš škof Tomaž Hren. V Vrhovnikovo knjižico, kjer stojita „Leda“ in „Poberin“ brez vsakega krstnega lista, brez navedenega vira, pa sta zašla po sledeči poti. Znani Peter pl. Radics je v Hribarjevem „Slovanu“ (l. 1887., str. 377—379) priobčil po raznih arhivih pobrane „Stare beléžke o slovenščini na propovednici“. V njih govori tudi o konceptu neke Hrenove pridige, ki se nahaja v arhivu ljubljanske škofije. Iz tega citira sledeči odlomek: „*Recita historiam: Lada, Plejn, Poberin, Idola et Diu antea Carnioliae*“. To je (pač menda takratni urednik „Slovana“, Cimperman) poslovenil takole: „Pripoveduj zgodovino Lade, Plejna, Poberina, Idole in prejšnjih kranjskih kumirjev“, Radics pa je pri tem še naredil Hrenu laskav poklon, da je bil „veščak na polji starinstva slovenskega“. — Cimperman je pri tem pokazal, da je človek lahko dober poet, dasi ne zna toliko latinščine, da bi pravilno poslovenil najpriprostejši latinski stavek, Radics pa je tudi tukaj, kakor že marsikje drugje pokazal, da je bil samo primitiven diletant brez trohe kriticizma. Če njegovi nemški spisi niso boljše moke ko oni, ki jih je dajal v našem jeziku med ljudi, pač ne zaslužijo hvale, ki se jim navadno daje. Njegova „starinska“ zaverovanost mu je tukaj toliko skalila pogled, da ni videl kaj prav za prav tiči v tem Hrenovem stavku.

Analiza teh treh Hrenovih „kumirjev“ nam pokaže sledeče: 1. „Lada“ je Hrenu iz knjig znana splošno slovanska „Venus“; 2. „Plejn“ in 3. „Poberin“ pa sta prava slovenska dvojčka, katerih oče ni nihče drugi ko baš Hren sam. Prvi

je perzonificirani slovenski substantiv „plen“, v drugem pa imamo od Hrena samega ustvarjeno personifikacijo iz našega glagola „pobrati“. Prave razlike med njima ni: „Plejn“ pomeni popolnoma isto, kar „Poberin“. V obeh je Hren name-noma ustvaril personifikacije nekdanjih, poganskih *nečednosti* „antea Carnioliae“; Lado je kot splošno znano sprejel in postavil na prvo mesto.

Dokaz za to nam je evidentno slovenska, pri „Poberinu“ celo očitno umetno narejena oblika imen teh božanstev. Tudi se ne sme prezreti, da imamo tukaj dvoje takih slovenskih imen, ki se s svojim pomenom vzajemno podpirata. „Poberin“ bi se bil pač glasil „Poberuh“ — kar bi zvenelo še bolj pogansko — toda Hrenu je bilo to narodovo ime za mesec september menda znano. Odločujoče pri tem prašanju pa je dejstvo, da v Hrenovi, t. j. pozni humanistični dobi (Hren je umrl l. 1625) mitologija ni znanstveni, ampak da je skozi in skozi literarni „genus“ in da baš v takratni literaturi, posebno v cerkveni, kar mrgoli raznih personifikacij.

Preostane nam še ena malenkost: kako naj razumevamo v Hrenovi opazki „Recita historiam . . .“ besedico „historia“? Netočnost terminologije, ki jo lahko kaže vsak koncept, nam to nalogo otežuje, olajša pa nam jo znano dejstvo, da stoji ta terminus v konceptu neke pridige. Mogoče je, da meni Hren z besedico „historia“ samo „exemplum“, preprosto primeru, s katero pojasni pridigar kako trditev ali kako krščansko resnico. Bolj verjetno pa se mi zdi, da je ta Hrenova „historia“ = *πρόβλημα* ali *διήγησις*, fabula kakšne cerkvene igre, v kateri so nastopile tri poganske *Nečednosti* „antea Carnioliae“ z imeni Lada, Plejn in Poberin, ki so jih nazadnje premagale njim nasprotno personifikacije *Čednosti* katoliške (protireformacijske, rekatolizirane) „Carnioliae“. Taka igra bi bila popolnoma v duhu in stilu Hrenove dobe. — To prašanje se bo dalo rešiti s podrobnim študijem navedenega koncepta in Hrenove dobe sploh. Tukaj je precej postranskega pomena in ne more spremeniti glavnega rezultata raziskave.

Genealogija „Hren-Radics-Vrhovnik“ je zanimiva tudi zaradi tega, ker nam kaže vse tipične etape one poti, po kateri so razni „kumirji“ prihajali v slovanski „Olimp“. In baš ta njena tipičnost ni zadnji in najslabši argument zoper pristnost treh „Hrenovih“ bogov. Vse te tri etape so tako lepo sklenjene. Najprej imamo prvotni vir (*Hren*), ob katerem nam podrobna analiza pokaže, da niti ni mitološko orijentiran, da ne namerava pisati mitologije, ampak da je njegova tendenca literarna, homiletična. Golo gradivo tega vira pride v roke nekritičnemu zgodovinarju, ki ne spozna njegovega pravega namena, ampak ga slepo registrira kot zgodovinsko gradivo (*Radics*). Zadnja etapa je prehod iz „zgodovine“ v „publikum“. In Vrhovnik je v tem slučaju res že popolnoma „publikum“. V dobri veri sprejme iz Radicsevih rok Hrenove bogove, govori o njih kakor da so splošno znani in nikjer ne omeni, odkod jih ima. Sicer navede namreč na koncu vsakega članka (o Basarju, Haslu, Redeskiniju, Tomažu Kempčanu v slovenski pridigi iz l. 1755) podrobno vso natisnjeno in tudi rokopisno literaturo, ki daje njegovim raziskavam še prav posebno ceno.

Brez vsake spremembe pa Hrenovo gradivo vendar ni prešlo iz Radicsevih rok v Vrhovnikove. Te spremembe so deloma tipične, deloma značilne za Vrhovnika. Radics podaja to gradivo še samo kot Hrenovo last, Vrhovniku pa je plemenita ogorčenost že diktirala stilistično arabesko, v kateri pravi, da je teh božanstev „bila polna narodova duša še v začetku 17. stoletja“. V tem privesku je pokazal svoje lice „publikum“. Bolj zanimivo pa je, da je pri Vrhovniku izginil Hrenov —

„Plejn“. To je na prvi pogled čudno. Saj bi pisatelj, ki obžaluje, kaj vse pristno narodnega so pregnali pregoreči protireformatorji, učinkoval mnogo bolj, če bi namestu dveh pregnanih bogov lahko navedel tri. Zdi se mi, da se je v tem slučaju vendarle zganil Vrhovnikov kritikizem, ki je v „Plejnu“ spoznal gol slovenski substantiv, pa si v substantivu, ki pomeni dejanje ali reč, ni mogel prav misliti starega slovenskega boga. Ker se ni spomnil personifikacij, je „Plejn-a“ („Poberin-a“ je mnogo laže reči!) opustil.

Še eno pikantno podrobnost treba pri Vrhovniku omeniti, ker nam odpira mikavne perspektive in kaže pot do nove etape. Tiskarski škrat je pri Vrhovniku Hrenovo „Lado“ spremenil v „Ledo“. Kadar nam bo kdo pripovedoval o starih slovenskih bogovih Ledi in Poberinu, takrat bodo ti Hrenovi bogovi priromati do četrte etape in takrat bo med očete slovanskega Olimpa, med naše Homerje, sprejet poleg Hrena tudi g. tiskarski Škrat Blasnikove tiskarne v Ljubljani. Toda — mogoče so to etapo že dosegli in jaz samo ne vem za njo. Če je še niso, je tega krivo samo dejstvo, da je Vrhovnikova knjižica premalo znana.

Za Hrenovo dobo značilno razmerje med mitologijo in literaturo ni prav nič osamljenega, ampak ima pri vseh narodih, posebno v starejših dobah, obilico paralel. Tukaj hočem navesti samo dve, iz novejšje dobe, ki se neposredno tičeta tudi nas in tukaj obravnavanega predmeta. Prva desetletja 19. stoletja so v nemški literaturi, posebno v nje provincijalni masi, značilna baš po tem, da v tej literarni produkciji ni mogoča stroga ločitev med poezijo in mitologijo, novelo in zgodovino. Mitologija je literatom te dobe naravnost artistična oblika. V tej literaturi se je izobrazila in v tem času zoblikovala ona slovenska problematična natura, ki je bila krščena na ime Davorina Trstenjakova. Kdor bere Trstenjakove mitološke spise, ne sme tega prezreti. Tip popolnoma modernega literata te vrste pa je R. H. Bartsch; kdor bi iz njegovih spisov, n. pr. iz romana „Frau Utta und der Jäger“ hotel kratkomalo posneti današnje mitološke nazore Slovencev in Hrvatov, bi se grdo opekkel.

Vsem tem literatom je mitologija samo področje in material, na katerem in s katerim operira njihova literarna invencija. To je njih naravno in splošno priznано pravo; naloga znanosti pa je, da pokaže mejo, ob kateri neha resnica in se začne — umetniška fikcija.

Dr. Jož. A. Glonar.

Jezikovna meja od Spielfelda do Monoštra leta 1844. Avgsburška „Allgemeine Zeitung“ je v svojih prilogah prinesla leta 1844. zelo natančen opis slovensko-nemške meje, kar je leži vzhodno od Spielfelda¹. Povod k temi je dalo Bernhardijevo delo o mejah nemškega jezika, s katerim pisec ni zadovoljen v kolikor se namreč tiče ozemlja, ki ga on natančneje pozna. Kdo je avtor tega popisa, ni razvidno iz omenjenih prilog, pač pa je v slavnostni knjigi, ki je izšla 16 let pozneje, izdana na čast spominu nadvojvode Ivana², podana v izvlečku ista snov ter se urednik — dr. Hlubek — sklicuje na natančnejši svoj popis v navedenih

¹ „Die deutsche Sprachgränze im Südosten der Steiermark“; priloge k številkam 270., 271. in 276. iz dne 26. in 27. sept. ter 2. okt. 1844.

² Ein treues Bild des Herzogthumes Steiermark als Denkmal dankbarer Erinnerung an Weiland Se^u kaiserliche Hoheit den durchlauchtigsten Erzherzog Johann herausgegeben von der k. k. steiermärkischen Landwirtschafts-Gesellschaft durch ihren Sekretär Dr. F. X. Hlubek, Professor und kaiserlicher Rath. Gratz 1860. Str. 52—54.